

**SON DEVİR BİZANS MİMARİSİNİN GENEL KARAKTERİ VE
MİMARİDEKİ YENİLİKLER**

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

SON DEVİR BİZANS MİMARİSİNİN GENEL KARAKTERİ

IV. Haçlı seferini düzenleyen Latinlerin Bizans İmparatorluğunu parçalayarak, İstanbul'u yoğun tahribata uğratmaları sonucu Bizans sanatının ikinci büyük devresi kapanmıştır. Bizans İmparatorluğunun 1204 yılında dağılması, İmparatorluğun siyasi gücünü kaybetmesine neden oldu. İmparatorluğun hüküm sürdüğü topraklarda Latin devleti ve prensliklerinin kuruldu. Bizans İmparatorluğunun devamcısı olarak görülen İznik Prenslığının yaşatması sebebiyle, 1261 de İstanbul Latinlerden alınıp Bizans İmparatorluğu ihya edildiğinde, bu medeniyeti kesintisiz devam ettirmek mümkün olmuştur.

Anadolu'daki hakimiyetini yitiren, Batı'da ise yeni devletlerin ortaya çıkması ile sınırları daralmaya başlayan İmparatorluk, eski ihtişamlı günlerini ve siyasi kudretini yitirmiştir. Siyasi alanda yaşanan, gerileme ve hızlı düşüşe karşılık, İstanbul'da yeniden hayat bulan kültür hayatı yepyeni bir yükselişin habercisiydi.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Bir devletin siyaset bakımından zayıflaması derecesinde medeniyeti ve sanatı da gerileyeceği yolundaki tezin tam tersine Bizans İmparatorluğu bu son devirde, yukarıda da belirtildiği gibi, yepyeni bir kimliğe bürünerek bir defa daha ihtişamını ortaya koyuyordu. Bizans Sanatı iki farklı ve hatta karşıt görüş ve zevkin hâkimiyeti altında idi. İmparatorluğun bu son devir sanatı da bunların bir sentezi olarak meydana gelmişti.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Bizans sanatının İstanbul'un fethine (1453) kadar süren bu son devirde, Palaiologos'lar zamanında ve daha sınırlı bir tarihle 1261 den 1350'e kadar geçen süre içinde Bizans sanatı, İstanbul'da bir «Rönesans» hareketi başlatmıştır. Bu durumun Bizans resim sanatındaki örneklerini bugün Kilise Cami, Fethiye Cami ve Kariye Cami mozaik ve fresklerinde açık olarak görülebilmektedir.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Theotokos Pammakaristos Kilisesi / Fethiye Cami

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Kariye Cami, mozaik ve freskler

Üzerine çok fazla araştırma yapılmayan, önceki tiplere bağlı kaldığı düşünülen Palaiologos'lar devri mimarisi, Son Bizans Devrinde İstanbul'da yeni esaslara bağlı kalınarak oluşturduğu sanat, yalnız resim sanatında etkili olmadığı, diğer sanat alanlarında etkin rol oynadığı gözlemlenmektedir.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Latin İstilaları sonrasında parçalanan devletin çeşitli bölgelerindeki idarelerin yerel sanatlarında, resim ve saf Bizans üslûbunu aksettiren İstanbul ekolünden az veya çok farklı bir takım yeni sanat oluşmaya başladığını ve geliştiğini bilmekteyiz. Bizans İmparatorluğu himayesindeki bölgelerde, mahalli karakter ile Başkent ekolü arasında esas farkı yaratan olgu antik gelenek ile doğu etkileridir.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNTAI

Cristoforo Buondelmonte'nin
İstanbul Haritası

İstanbul ekolü ile doğu etkilerinin sentezi her yerde eşit surette olmamış, bazı yerlerde bu faktörlerden biri veya diğeri ağır basarak, yerel ekollerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Başkent İstanbul'da, daha fazla antik geleneklere ve zevklere dönüş kuvvetle kendisini hissettirir. Düşünce hayatındaki ve edebiyatındaki hümanizma, sanatta tesirlerini göstermiş ve entelektüel Rönesansın bir belirtisi de bu devrin resim sanatında İstanbul'daki örneklerinde ortaya koymuştur.

Benzeri durumu mimari için de söylemek mümkündür. Bizans mimarisi bu Son Devri'nde önceki Orta Bizans devrinin mimari özelliklerini geliştirmek imkanı bulmuş, Yunan haçı plan korunmakla birlikte, bütün hatların incelmesine, uzamasına, dış cephelerin geometrik motifli tuğla süsler ile süslenmesine, kitle ifadesine sahip kısımların dolgular ile bezenmiş nişlerin yardımı ile hafifletilmesine, kubbe kasnaklarının kıvrımlı, yüksek bir görünüşü almalarına önem verilmiştir. Son devir mimarisi artık dışarıyla sıkı bağlantısı olan bir mimari olarak karşımıza çıkar. Yapıların Dış cepheleri renkli, payeler, nişler, kademeli kemerler görünmeye başlamıştır.

Yapıların dış cephelerinin renkli ve nispeten hafifletilmiş bir ifadeye sahip oluşu, Orta Bizans Devirde başlamakla beraber en zengin ifadesine, Son Devir Mimarisinde kavuşmuştur. Başkent İstanbul'da bu durum, temeli çok eski, bir sanat anlayışı ile ölçülü ve dengeli bir şekilde kullanılırken, İmparatorluğun diğer bölgelerinde aynı prensipler, ölçüleri parçalayarak, mimaride abartılı görünümlere bürünmekteydi.

Bizans Sanatı, İstanbul'da dehlizli kiliseler dediğimiz bir tip meydana getirip bunu ilk örneklerini başarı ile ortaya koymaktadır. Aynı durum, başkent dışında Bizans topraklarında veya bağımsız idareler haline gelen eyaletlerde, evvelki şemaların da yeni esaslara göre, farklı kimliklerde inşa ediliyordu.

SAN 214 - SON DEVİR BİZANS MİMARİSİ
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Bizans sanatı 13-14. Yüzyıllarda, Batı'da az sonraları doğup yayılacak olan büyük sanat hareketine paralel bir gelişmenin ilk adımını atmıştı. Bizans Sanatı 13-14. yüzyıllarda Batı'da, Florans başkilisesi veya Roma San Pietro kubbelerinin benzerlerini kurabilecek kudret ve imkana sahip değildi. Bizans İmparatorluğuna ait olan toprakların yeni sahibi olan Osmanlı mimarisinde de dini mimaride kubbe hızla gelişerek, yeni plan kompozisyonlarının yaratılmasına sebebiyet vermekteydi. Şüphesiz bu devrin dini mimarisi, üzeri kubbe ile örtülebilecek ideal planı arıyordu.

San Pietro Kubbesi,
Roma

Bizans Mimarisinde ise bu husus daha başlangıcında, Ayasofya'nın kubbesi ile problemi kısmen halletmiş fakat bundan sonra garip bir durgunluk içine düşmekten kendisini alamamıştı. Şiddetli nizamla bağlı hieratik bir sanat için, Ayasofya ve Selanik'deki H. Georgios rotundası gibi örneklerden, sanatın gelişmesi lehine faydalanmak mümkün değildi. Bizans sanatı son devirde yeni bir hamle yapmağa çalışmış, ancak bu durum İmparatorluğun çöküş içinde olması dolayısıyla sürdürülebilirliğini yitirmiştir.

SAN 214 -

SON DEVIR BIZANS MIMARISI
Doç. Dr. Serkan SUNAY

Bizans Mimarisi son devirde de dini yapılarında merkezi plan ile birlikte kubbe hâkimiyeti aramaktaydı. İstanbul'da dehlizli tip ile mimaride yeni bir görüş ve anlayış ortaya konulabilmiş, İmparatorluğun diğer eyaletlerinde ise yeni eski tiplere bağlı kalınmış, yalnız kubbe hâkimiyetini sağlayabilmek için, bunun yükseltilmesine, hatta aşırı ve orantısız derecede büyütülmesi yoluna gidilmiştir.

Son Bizans devri mimarisinin Selanik'te güzel bir örneği olan dört sütunlu Yunan haçı planlı Hagios Apostoloi (12 Havari) kilisesinde kubbelerin yüksek kasnakları dikkat çekicidir. 14. Yüzyıl'a tarihlenen Sotiros Kilisesi şapeli bu fikri belki en güzel temsilci olan yapıdır. Apsis çıkıntısı hariç, dışardan uzunluğu ancak 5 metre olan bu minyatür kiliseciğin, üstünü 3 m. Çapında ve içeride zeminden yüksekliği 8 m. Olan tek kubbe örter. Bu kubbenin yalnız kasnağının yüksekliği ise 3 m. dir.

Son Devir Bizans Mimarisi'nde imparatorluğun siyasi olarak zayıf görünüşüne karşılık, mimaride yeni bir üslup yaratma çabası vardır.

Bu dönemde sanat iki grup halinde beliriyor:

1-İmparatorluğa ait sanat

2-İmparatorluk'tan koptuğu halde imparatorluğun üslubu ile yoğrulmuş

sanat.

Son Devir Bizans Mimarisi'nde ortaya çıkan yenilikler:

a) Binaya vertikal (düşey) hatlar hakim. Bundan dolayı binalar yüksek, fakat denge sağlamak üzere cephelerde horizontal (yatay) hatlar meydana getiren Tuğla Hatıl-Korniş vb. süslemeler yapılmıştır.

b) Cephelerde dışa doğru açılış var. Bu estetik anlayışı Orta Bizans'tan itibaren görmeye başlıyoruz. Ama bu, Son Devir Bizans Mimarisi'nde son haddine ulaşıyor, böylece cepheler plastisite kazanıyor. Bu amaçla bol miktarda kıvrımlar, dalgalı hatlar ve nişler kullanılıyor.

c) Cephelerde malzeme çeşitliliği (taş,tuğla) ile sağlanan renkli bir görünüş vardır. Bu maksatla, sırf süslemede kullanılmak üzere özel tuğlalar imal edilmiş, böylece cepheler göz oyalayıcı bir dekorasyon kazanmış, taşlarla birlikte renkli bir ifadeye kavuşmuşlardır.

d) Yeni bir form olarak Dehliz/Çevre Dehlizli tip doğmuştur. Fakat bunun yanı sıra tek nefli ve kapalı yunan haçı yapılar da kullanılmaya devam etmektedir.